

VENELİN GANEV'İN TRAKYA'DAKİ ESKİ ESERLERLE İLGİLİ RAPORU (1913)

Hüseyin MEVSİM*

ÖZET

Siyasî, askerî, stratejik, diplomatik vs. boyutu büyük ölçüde aydınlatılmış olan Balkan Savaşları'nın göz ardı edilen yönlerinin başında, savaşa sahne olan Trakya ve Makedonya topraklarında bulunan eski eserlerin akıbeti gelir. Savaşın ilânından sayılı günler sonra adı geçen bölgelere bilimsel araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere görevlendirilen genç ve hevesli Bulgar bilim ve sanat adamlarının tuttuğu günlüklerden ve üst makamlara sunulan raporlardan; Trak, Eski Yunan, Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait el yazması, sikke, halı, ikona, kılıç, sütun başlığı, mezar taşı gibi çok sayıda eski eserin yerinden söküldüğü ve titiz bir organizasyonla Sofya'ya taşındığı görülür. Öte yandan, birçok eski eser bu sayede yağmalanmaktan ve tamamen yok edilmekten kurtarılmış olur. Çalışmada, o yıllarda Sofya Üniversitesi'nde hukuk doçenti olan Venelin Ganev'in 20 Aralık 1912 – 15 Ocak 1913 tarihleri arasında Marmara kıyı bölgesine düzenlediği bilimsel geziyle ilgili raporu ve Fenerköy Azize Meryemana Kilisesi'nden alınan üç adet ikonanın akıbeti konu edinilir.

Anahtar Kelimeler: Venelin Ganev, Balkan Savaşları, Trakya, Makedonya, Eski Eserler.

THE REPORT OF VENELIN GANEV ABOUT THE ANCIENT RELICS IN THRACE (1913)

ABSTRACT

Political, military, strategic, diplomatic, etc. dimensions of Balkan Wars are enlightened considerably, whereas some significant aspects are ignored such as the fate of relics in the lands of Thrace and Macedonia that witnessed war. From the reports presented to high authorities and also from the diaries of young and enthusiastic Bulgarian scientists and artists who are assigned to make scientific

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, E-mektup: hmevsim@ankara.edu.tr.

HÜSEYİN MEVSİM

research and investigations in mentioned regions just a few days after the declaration of war, it is realized that a large number of relics such as manuscript, coin, carpet, icon, sword, capital and gravestone from Thracian, Ancient Greek, Hellenistic, Roman, Byzantine and Ottoman periods were removed and transported to Sofia with a careful organization. On the other hand, many relics were rescued from loot and destruction by this way. This paper is about the report of a scientific trip between December 20th and January 13th, 1913 to the region of Marmara coast made by Venelin Ganev, who was an Associate Professor in Law at Sofia University at that period and about the fate of three icons taken from Fenerköy Saint Mary's Church.

Key Words: Venelin Ganev, Balkan Wars, Thrace, Macedonia Relics.

Giriş

Özellikle Birinci Balkan Savaşı bağlamında, henüz yeterince araştırılmamış, ancak son derece büyük önem arz eden konuların başında, Trakya ve Makedonya'daki Trak, Eski Yunan, Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait taşınır ve taşınmaz eski eserlerin savaş sırasındaki durumu ve yazgısı gelir. Bu açıdan bakınca da, Balkan ülkelerinin, özelde Bulgarların, savaşa ne denli hazırlıklı ve motivasyonlu olduğu görülür. Birinci Balkan Savaşı başlar başlamaz, genelde Bulgar Çarlığı Millî Eğitim Bakanlığı kanalıyla arkeoloji, tarih, etnografya ve sanat tarihi alanında ülkenin önde gelen uzmanları ve akademisyenleri gerekli araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere Trakya ve Makedonya topraklarına bilimsel gezilere gönderilir.¹ Cephe arkasında da olsa, genç ve hevesli bilim insanları hayatî tehlike pahasına, soğuk, yağmur, çamur demeden, bazen gar ve metruk binalarda, bazen de açıkta geceleyerek bölgeyi neredeyse adım adım gezer ve büyük bir adanmışlıkla kendilerine verilen görevi yerine getirirler.

¹ Sözelimi, Bulgar Çarlığı Millî Eğitim Bakanlığı'nın 17 Ekim 1912 tarih ve 3132 sayılı kararıyla Ulusal Arkeoloji Müzesi Müdürü Dr. Bogdan Filov (1883-1945), aynı kurumdan Rafael Popov (1876-1940) ve Dimitir Papazov, *arkeoloji ve etnografya açısından eski eserleri araştırmak, tasnif etmek ve derlemek amacıyla* yolluklu-yevmiyeli Makedonya ve Edirne Trakya'sına; Sofya Üniversitesi öğretim üyelerinden Anastas İşirkov (1868-1937), Yordan İvanov (1872-1947) ve Lyubomir Miletç (1865-1937) de Makedonya'ya görevlendirilir. Bogdan Filov, *Balkan Savaşları Günlüğü*, Hazırlayan Hüseyin Mevsim, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 21. Komedyâ yazarlığıyla da tanınan Etnografya Müzesi derlemecilerinden Stefan L. Kostov (1879-1939) ve ünlü öykücü Elin Pelin (1877-1949) de Trakya'ya görevlendirilenler arasında yer alırlar.

Tabii ki, adı geçen coğrafyaya düzenlenen bilimsel gezilerin amacı ve hedefi sadece eski eserlerin araştırılması ve derlenmesiyle sınırlı kalmaz. Savaş, eski eserlerin ait olduğu yerden taşınıp yeni kurulan Bulgar müzelerinin envanterini zenginleştirmek ve çeşitlendirmek için son derece uygun bir zemin ve ortam yaratır.² Bunun yanı sıra, bilimsel gezilerde elde edilen bulguların savaştan sonra Bulgar diplomat ve siyasetçilerin masada elini güçlendireceği bilinciyle hareket edilir.³ Bulgar bilim ve sanat adamları bu görevlendirmeyi alan çalışması ve pratik yapmak için bulunmaz fırsat sayarak tuttıkları günlük ve üst makamlara sundukları raporlarda gözlem ve tespitlerini ayrıntıyla not ederler. Bütün bu gayretli çalışmaların sonucunda Trakya ve Makedonya'dan çok sayıda el yazması, sikke, halı, ikona, kılıç, sütun başlığı, kitabe, mezar taşı gibi taşınır eserlerin titiz bir organizasyonla Bulgaristan'a aktarıldığı görülür.⁴ Öte yandan, kabul edilmesi gerekir ki, birçok eski eser bu sayede yağmalanmaktan ve tamamen yok edilmekten kurtarılmış olur. Bazen eski eserlere doğrudan el konur veya sahibiyile pazarlık yapılır, sıkça da gönüllülük ilkesi devreye sokulur veya nesne satın alınır. Mühendis veya sanat okulu çıkışlı birçok Bulgar subayın da ele geçirilen topraklarda kendi inisiyatifleriyle kazı yaptırdığı ve önemli arkeolojik buluntulara ulaştığı görülür.

1. Venelin Ganev'in Raporu

Birinci Balkan Savaşı sırasında benzer bir görevde, Sofya Üniversitesi'nde Genel Hukuk ve Felsefe Kuramı doçenti olan, daha sonraki yıllarda siyaset ve devlet adamı kimliği taşıyacak ve ülkesinin uluslararası

² Sözelimi, Dr. Bogdan Filov, dönemin Millî Eğitim Bakanı Dr. İvan Peev'e gönderdiği 13 Şubat 1913 tarih ve 9 sayılı raporda, *Makedonya gezimizde, camilerde bolca bulunan eski şark halılarıyla özellikle ilgilendik; dileğimiz de, Etnografya Müzesi bünyesinde bu halılardan özel bir koleksiyon oluşturmak. Böyle bir koleksiyonun oluşturulması için şimdiki zaman gayet uygun, çünkü normalde benzer bir şey için çok büyük para harcanması gerekir ki, müze bu tür bir yükü kaldıramaz*, diye belirtir. Filov, *a.g.e.*, s. 67.

³ Sözelimi, 1916'nın yaz aylarında Hareket Ordusu Genelkurmay Karargâhı'nın Makedonya ve Moravya'ya düzenlediği bilimsel geziye davet edilen Dr. Bogdan Filov, *gezinin gelecekteki uluslararası görüşmelerde anavatanın çıkarlarının savunulması için son derece önemli olduğu* hususunu vurgular. Filov, *a.g.e.*, s. 67.

⁴ Sözelimi, Dr. Bogdan Filov'un Millî Eğitim Bakanı'na Selanik'ten gönderdiği 13 Şubat 1913 tarih ve 8 sayılı raporda, *Şimdilik, Makedonya'da eski eserlerin toplanması çok başarılı gidiyor. Küçük nesnelere kendimiz alıyor, daha ağır olanları ise imza karşılığı, ilk fırsatta Sofya'ya gönderilmeleri için il veya ilçe idarelerine teslim ediyoruz*, diye belirtir. Filov, *a.g.e.*, s. 65.

HÜSEYİN MEVSİM

saygınlığa sahip büyük hukukçularından biri olarak ünlenecek Venelin Ganev⁵ de bulunur.

24 Aralık 1912 tarihinde, Lozengrad [Kırklareli] Askerî Valisi General Georgi Vazov, Venelin Ganev'i, henüz hangi yerleşimlerin Bulgarlara kalacağı belli olmayan Marmara kıyı bölgesinde bilimsel araştırma ve incelemelerde bulunması için görevlendirir. Ganev'in gezisi resmen 20 Aralık 1912'den 15 Ocak 1913'e kadar sürer. Bulgar bilim adamı, Kırklareli Askerî Valiliği'ne sunduğu 18 Ocak 1913 tarihli, altı daktilo sayfasından ibaret raporunda, kendisine verilen görev doğrultusunda ziyaret ettiği yerlerden, arkeolojik buluntu ve kilise nesnelere kısaca söz eder, ayrıca kendisiyle neler aldığını ve yerel yöneticilerden ne gibi yardım gördüğünü belirtir. Bulgar hukukçu, eski eserlerin bundan sonra nasıl araştırılması ve incelenmesi gerektiği konusunda bazı tavsiyelerde bulunmayı da göz ardı etmez.⁶

Ganev'in izlediği güzergâh, Marmara kıyı bölgesinde sekiz yerleşim yerini kapsar. Ziyaret ettiği ilk yer Playa [Ulus] olur ve buradaki Aziz Yorgos Kilisesi'nde, en önemli ve değerlisi Azize Meryamana'ya ait olan üç adet eski ikona bulur. 25. Tabur komutanı Yüzbaşı Kuzmanov'un devreye girmesiyle kilisenin papazı ikonaları gönüllü olarak verir. Buradan aldığı ikonaları Ganev Kalikratia [Mimar Sinan] komutanı Binbaşı İvanitsov'a teslim eder; subay da bunları öteki eski eserlerle beraber Kırklareli

⁵ Venelin Ganev, Rusçuk'ta dünyaya gelir (1880), Almanya (Leipzig) ve Fransa'da (Aix-en-Provence) felsefe ve hukuk okur. Hukuk eğitimini Cenevre'de tamamlar. Ülkesine dönünce doğduğu kentte avukatlık ve hâkimlik yapar. Sofya Üniversitesi'nde Genel Hukuk ve Felsefe Kuramı alanında doçent olur (1908). Hukuk Fakültesi dekanlığı yapar (1914-1918). Ticarî Hukuk profesörü olur (1918). Bulgar Bilimler Akademisi üyesi (1919) olur. Paris Uluslararası Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Enstitüsü başkanlığını üstlenir. Radikal Demokrat Parti saflarında siyasete girer (1908); ikinci Teodor Teodorov hükümetinde Adalet Bakanı olur (1919); Paris Barış Antlaşması'nda Bulgar heyetinde yer alır. Paris Büyükelçisi (1920-1922) olur. 9 Eylül 1944 darbesinden monarşinin kaldırıldığı 18 Eylül 1946'ya kadar Çar 2. Simeon'un naipliğini yapar. En önemli eserleri arasında, *Ticarî Hukukun Tarihsel Gelişimi* ["İstoricheskoto razvitiye na tãrgovskoto pravo", 1921], *Genel Hukuk Kuramı Dersi* ["Kurs po obshta teoriya na pravoto", 1946], *Demokrasi* ["Demokratsiya", 1946] bulunur. Sofya'da yaşama gözlerini yumar (1966).

⁶ Petăr Petrov, *Nauchna misiya na profesor Venelin Ganev v Yugoiztochna Trakiya* [Prof. Venelin Ganev'in Güneydoğu Trakya'ya Yaptığı Bilimsel Gezi], Voennoistoricheski sbornik, Sofya, 1992, s. 123.

Valiliği'ne gönderme sorumluluğunu üstlenir. Ganev'in ikonaları kendisiyle alması tehlikeli olmanın ötesinde, imkânsızdır da, çünkü ulaşım aracı olmadığından, yolculuğun büyük kısmını son derece elverişsiz iklim koşullarında atla geçmek zorunda kalır. Bundan dolayı, bazıları artık çürümüş olan ikonaların taşınması risk de içerir.

Kalikratia'daki Azize Paraskevi Kilisesi'nde, özel görevle gönderilmiş olduğu mermer plâkayı bulamaz. Silivri'ye varınca telgrafla, plâkanın sökülmesi ve 16 Aralık'ta meçhul kişilerce bilinmeyen bir yere götürülmüş olduğunu bildirir. Komutan İvanitsov plâkayı götüren kişinin bulunması için bütün önlemleri alır. Ganev, sözü edilen kilisede üç eski ikona daha bulur; bunlardan özellikle Azize Paraskevi ikonası son derece değerli olup sanat tarihi açısından büyük önem arz eder. İkonaların, azizeye ithaf edilen eski kiliseden yeni yapılan kiliseye taşınmış olduğunu öğrenir.

Emanuil Kipritopulos ve Minadopoulos adlı papazlar ikonaların kendisine verilmesinde herhangi bir sakınca görmezler. Karşılık olarak, eskilerin yerine eşit sayıda yeni ikonanın gönderilmesi şartı öne sürülür. Aslında bu istek, ikonaları gönüllü olarak veren bütün papazlar tarafından dile getirilir. Ganev de Rum papazların isteğinin yerine getirilmesini son derece önemser. Ona göre, *Sen Sinod'dan gerekli sayıda ikona alınabilir ve böylelikle papazlar da ahali önünde eski ikonaların gönüllü olarak verilmesini yeni alınanlarla açıklayabilecekler*".⁷ Kalikratia'dan alınan ikonalar, Playa ve çevre köylerde bulunanlarla beraber gönderilmesi için Binbaşı İvanitsov'a teslim edilir.

Ganev; Çaplıcak [?], Kumburgaz ve Ksastero'yu [Celâliye], Epivates'e [Selimpaşa] giderken, daha sonra fırtınalı kar yağışına dönüşen şiddetli yağmur altında, 47. Tabur'dan Teğmen Grigorov ve bir yaverin refakatinde gezer. Her üç köyde de, hatta Ksastero yakınlarındaki Aziz Stefan ve Azize Meryemana manastırlarında bile kayda değer eski eser bulamaz. Sadece Çaplıcak Köyü'nde kilise sunağının solunda, ikona koymaya yarayan süslemeli bir mermer plâka bulur. Büyüklüğünü, değerini ve elverişsiz hava koşullarını da göz önünde bulundurarak plâkayı hemen almaz. Grigorov'dan, imkânlar doğrutusunda plâkayı alması için konuyu İvanitsov'a açmasını rica eder.

⁷ Petrov, *a.g.e.*, s. 125.

HÜSEYİN MEVSİM

Kumburgaz kilisesinin dış duvarında kabartmalı bir plâka ve saç ayağı yanında yarı yatık bir figür bulur. Bu plâka örneğinin, Rum cemaatinin Rodosto'daki [Tekirdağ] müzesinde korunandan daha değerli olmamasına rağmen, iyi muhafaza edilmiş olması sebebiyle, Kalikratia komutanından bunun da alınmasını ister.

Ganev, eski eserler açısından zengin olan Epivates'i inceleme imkânı bulamadığı için üzülür. Yine elverişsiz hava koşullarından buraya gece geç saatte ulaşır ve incelemeyi ertesi güne bırakır, ancak kasabada konuşlanan 25. Tabur'un 31 Aralık gecesi daha iç bölgelere çekilmesi gerektiğinden, Bulgar idaresince terk edilen kasabadan ayrılmak zorunda kalır. Epivates'de değerli bir şey bulunabilmesi için kapsamlı ve sistematik kazıların yapılması gerektiğinin farkına varır. Bulgar bilim adamının tanıklığına göre, böyle kazıları artık Osmanlı döneminde, pek büyük sonuç alınamasa da, Alman ve Fransız ekipler yapmıştır.

Venelin Ganev Silivri'de farklı bir durumla karşılaşır. Kültür ve görgü düzeyi daha yüksek olan yerli halk, yüzeydeki bütün eski eserleri toplamış ve bunlardan, un tüccarı Stamulis örneğinde olduğu gibi, büyük emek, epeyce masraf ve beceriyle gerek özel koleksiyon oluşturmuş, gerekse satmıştır. Stamulis, Sofya Müzesi'ne Slav yazısıyla tunçtan bir İncil süsü hediye eder ve ileride daha açık elli olacağının sözünü de verir. *Bize onun gönlünü almak düşünüyor*, diye belirten Ganev, Rum asıllı un tüccarında Slav yazısıyla değerli bir altın sikkenin bulunduğunu ve incelenmesi için bunun bir balmumu kopyasını Sofya'ya göndereceğini rapor eder.⁸

Fener [Fenerköy] kilisesinde; Azize Meryemana, Aziz Spiridon ve Aziz Atanas'a ait Slavca yazılı, 18. yüzyıldan üç değerli ikona bulur ve bunları Kırklareli Askerî Valiliği'ne gönderir. Köyün komutanı Yarbay Vılçev'in 10 Ocak 1913 tarihli yazılı tasvirine göre, birinci ikonada Hazreti İsa, sağında Başmelek Mihail, solunda da Başmelek Cebrail olduğu halde, süslü giysiyle, elinde açık bir İncil tutarken şahane bir tahtta resmedilmiştir. Başmelek Mihail'in altında, sağda Âdem, solda da Havva tasvir edilmiştir. Her ikisinin bakışları Kurtarıcı İsa'ya yöneltilmiştir. İkonanın eni 0,88 m,

⁸ Stamulis'le ilgili Dr. Bogdan Filov'un günlüğünde şu nota rastlanır: *14 Nisan, Pazar. Ereğli, Kadıköy ve kısmen Silivri'den derlenen antik eserler, genelde mezar taşları koleksiyonu bulunduran buralı zengin bir Rum un tüccarı olan Stamulis'e gittik. Stamulis, surun ana kapısı üstündeki yazıtların sökülüp götürüldüğünden şikâyet etti. Prof. Ganev'e müze için bronz bir haç verdiğini söyledi.* Filov, a.g.e., s. 94.

boyu 1,35 m'dir. İsa'nın tahtı altında, yarbayın okuyamadığı Slavca bir yazı vardır; 1704 tarihi de harflerle ifade edilmiştir. İkinci ikonada Aziz Spiridon'un adı Yunanca yazılı olup eni 0,48 m, boyu da 1,10 m'dir. Üçüncüsünde de azizin adı Yunanca yazılı olup ikonanın eni 0,41 m, boyu da 1,08 m'dir.⁹

Dört gün sonra Yarbay Vılçev her üç ikonayı dikkatli bir şekilde ayrı sandıklara yerleştirir ve tutanak eşliğinde Başçavuş Stoyan Zarkov'la Kırklareli Askerî Valiliği'ne gönderir. Ayrıca, köylülerin bu üç ikonanın yerine gönderilecek yenilerin Hazreti İsa, Vaftizci Yuhanna ve Meryem'in Ölümü konulu olmasını arzu ettikleri notunu düşer.

Eski eserler açısından olağanüstü zengin olan Heraklia'dan [Marmara Ereğlisi] Ganev değerli bir mermer koleksiyona el koyar ve Valiliğe teslim eder. Koleksiyonun daha önemli parçaları arasında; 1) ayakta bir figür, 2) oturmuş bir figür, 3) iki adet heykelcik, 4) iki adet baş parçası, 5) birkaç figürlü kabartma, 6) üç adet kol parçası, 7) iyi korunmuş birçok sütun başlığı, 8) Türkçe bir kitabe, 9) öküz başı, ok, bozdoğan, koyun başı vs. süslemeler bulunur. Depo sorumlusu, malzemenin ayrıntılı bir listesini hazırlar.

Gerekli taşıma aracı olmadığından, Heraklia'da epey eski eser kalır. Sözelimi, bir adet iyi korunmuş, yarım daire şeklinde, antik bir tapınağın giriş kapısı süsü, Roma heykelcikleri vs. Ganev'e göre, özellikle eski kilisede korunan dört güzel mermer sütun her müzede yer alabilir. Eski eserlerin taşınması için Heraklia'ya araç gönderilmesi ricasında bulunan Bulgar bilim adamı, bu meselelerden iyi anlayan Asteğmen Kiselkov'dan yardım istenebileceğini belirtir. Ganev, eski kilisenin kalıntılarının yıkılmaması için gerekli destek yapıldıktan sonra hiç değilse mermer sütunlardan birinin götürülmesini ister. Ordudaki mühendislerin bu görevi memnuniyetle yerine getireceklerini düşündüğünden, bunun kolayca yapılabileceğinden kuşku duymaz. Eğer Heraklia'ya araba gönderilirse, Omurca Çiftliği'nin iç avlusunda bulunan Roma heykelinin de alınmasını teklif eder.

Heraklia'nın eski kilisesindeki Bizans fresklerini de dikkate değer bulur. Bunların kopya edilmesi mümkün olmadığından, ibadethanenin beş

⁹ Petrov, *a.g.e.*, 127.

HÜSEYİN MEVSİM

fotoğrafını çekmekle yetinir. Aynı kilisenin sağ duvarında korniş süslemeleri üstünde yazıtlar görür ve bunların kopyasını alır.

Heraklia'da gözüne kestirdiği bir başka değerli eser de, sağ sunak kapısının solundaki Çocuk İsa'yla Meryemana tasvirli mozaik ikonadır. Ancak tüm çabalarına rağmen Ganev bu ikonayı Bulgar müzesine kazandıramaz, çünkü yerli papaz vermeyi ısrarla ret eder. Bu ikona daha önce de birçok yabancı arkeologun özel dikkatini çekmiştir.

Ganev'in gözlemlerine göre, Rodosto [Tekirdağ] ve çevresindeki bütün eski eserleri yerli halk toplamıştır. Hatta Rumlar tarafından küçük, ama oldukça ilginç bir müze bile derlenmiştir. Müze avlusunda, binanın sol tarafında, yağmur suyu toplamak için kullanılan kabartmalı antik bir lahit görür. Kasabanın idarecisi en azından bu lahdin Sofya'ya alınması için girişimde bulunacağı sözünü verir.

Dolaşmış olduğu yerler dışında Ganev, kulaktan, ilginç eski eserlerin başka yerlerde de bulunabileceğini öğrenir. Sözelimi, Vize çevresinde bir köyde bir köylüde bronz Amur heykelinin bulunduğunu duyar, ancak köyün adı kendisinden ısrarla gizlenir, çünkü özel kişiler heykelciği satın almayı düşünüyor. Mermer süslemelerin Vize kasabasında da bulunduğunu öğrenir. Malkara yakınındaki Pişman Köyü'nde, Dimitir adında bir köylüde, Bulovat Kalesi ve Korudağ'da ortaya çıkarılan değerli sikkelerin bulunduğunu duyar.

Raporun sonunda Venelin Ganev eski eserlerin bir an önce toplanması için acele edilmesi gerektiğini düşünür, çünkü birçok kişi bunları ticarî amaçla edinmek ister. Yolluk olarak almış olduğu 100 Leva avanstan 61,60 Leva'yı iade eder. Geri kalan meblağ için gereken harcama pusulalarını sunar. Altın ve gümüş sikkeyi Sofya'daki müzeye teslim edeceğini belirtir.

2. Kırklareli Askerî Valiliği ve Millî Eğitim Bakanlığı Arasında İkonalarla İlgili Yazışmalar

Kırklareli Askerî Valiliği'ne sunulan rapor, gereği yapılması için Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Dairesi'ne gönderilir.¹⁰ Askerî Vali,

¹⁰ Petrov, *a.g.e.*, s. 126.

VENELİN GANEV'İN TRAKYA'DAKİ ESKİ ESERLERLE İLGİLİ RAPORU (1913)

Bakanlığın, ordunun ele geçirdiği topraklarda ağırlıkla arkeolojik araştırmalar yapmak üzere, Valilik emrine yolluklu-yevmiyeli bir uzman arkeologun göndermesinin isabetli olacağı görüşünü belirtir.

18 Ocak 1913 tarihinde rapor Bakanlığa gönderilir. Anılan ikonaların Valiliğe kabul edildiği ve iyi ambalajlanmış şekilde korunduğu bildirilir. Daha elverişli ulaşım koşulları sağlanınca bunlar Sofya'ya gönderilecektir. Ayrıca, Askerî Vali Tümgeneral Vazov, Fenerköy kilisesinden alınan eski ikonalara karşılık üç yeni ikonanın hazırlanması için ressamalara gerekli talimatın verilmesini rica eder.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 22 Ocak 1913 tarihli cevabında, adı geçen ikonaların önce bilirkişi tarafından değerlendirileceği ve ancak müzeye alınmaları durumunda kopyalarının hazırlanacağı belirtilir. Eğer ikonalar müzeye uygun görülmezse, iade edilecektir.

Kırklareli Askerî Valiliği'nin 27 Şubat 1913 tarihli yazısından, ikonaların 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7 olarak numaralandırılmış yedi adet sandığa iyi ambalajlanmış şekilde yerleştirildiği anlaşılır. Bunlar, Parlamento'nun Kaçılaryaya Başkan Yardımcısı Stoyan Vlasakov'la gönderilir. Ayrıca, *Bakanlığın, kilise mütevelli heyeti önünde kabul ettiği yükümlülüğün titiz şekilde ve geç kalınmadan yerine getirilmesi gerektiği* hatırlatılır.

Fenerköy'den alınan ikonaların akıbetiyle ilgili yazışmanın devam ettiği görülür. Hareket Ordusu Komutanlığı adına Albay Nerezov'un Dimetoka'dan yazdığı 12 Mart 1913 tarihli yazıda, Millî Eğitim Bakanlığı'nın en kısa sürede ikonaları Kırklareli Valiliği'ne iade etmesi istenir. Bunun başlıca gerekçesi olarak da, Dışişleri ve Dinişleri Bakanlığı'nın 21 Ocak tarih ve 134 sayılı yazısıyla ikonaların anılan kiliseye iade edilmesi için ısrarı gösterilir.

Cevaben, Millî Eğitim Bakanı Dr. İvan Peev, söz konusu ikonaların kopyalarının, idarî makam ve kilise mütevelli heyeti arasında varılan anlaşmaya göre gönderileceğini bildirir. Asılların iadesi konusuna gelince, Dışişleri Bakanlığı'nı yürürlükteki eski eser kanununu bilmemekle itham ederek söz konusu talimatı verme yetkisinin olmadığını vurgular.

Sonuç

Savaş, telâfisi mümkün olmayan insanî ve maddî kayıplara yol açar. Aynı zamanda savaşın alevi, insanoğlunun yüzyıllar boyunca yarattığı manevî ve medenî değerleri bir anda kül ederek insanlığın ortak belleğinde boşluklar açar. Bu bağlamda, yüz yıl önce Güneydoğu Avrupa coğrafyasını kasıp kavuran Balkan Savaşları da bir istisna değildir. Savaşın başladığı ilk günlerden itibaren Trakya ve Makedonya topraklarına bilimsel geziler düzenleyen Bulgar bilim ve sanat adamları, bölgeyi arkeoloji, mimarî, sanat tarihi, etnografya vs. açısından araştırmaya ve incelemeye koyulurlar. Cephe arkasında veya ateşkes sırasında yürüttükleri hummalı çalışmalar sonucunda birçok taşınır eski esere el konur, pazarlıkla sahipleri razı edilir veya satın alınır. Belirli ara noktalarda toplanan eserlerin Sofya'ya taşınması için uygun hava şartları ve nakliye imkânları beklenir. Savaşın yarattığı ortamdaki yararlanarak müzelerin envanterini zenginleştirmek amaçlanır. Bunun yanında da birçok eserin yok olması önlenir, korunmasına katkı sağlanır. Bilimsel geziye çıkan akademisyenler arasında, daha sonraki yıllarda siyasetçi, diplomat ve uluslararası ölçekte hukuk adamı olarak ünlenecek olan 32 yaşındaki Venelin Ganev de yer alır. 1912 sonu ve 1913 başında yaklaşık bir ay süreyle Marmara kıyı bölgesinde ağır kış şartlarında ve ulaşım sıkıntısı içinde günümüz Kumburgaz, Selimpaşa, Celâliye, Silivri, Marmara Ereğlisi, Tekirdağ güzergâhında bazı yerleşim yerlerini dolaşır. Hazırladığı altı sayfalık raporda burada bulduğu ve el koyduğu, daha sonra da Kırklareli Askerî Valiliği'ne gönderdiği eski eserler hakkında bilgi verir. Fenerköy Azize Meryemana Kilisesi'nden mütevelli heyetinin rızasıyla alınan üç adet ikonanın yazgısı, uygulanan yöntemler açısından ilginç bir örnek teşkil eder.

KAYNAKÇA

Filov, Bogdan, *Balkan Savaşları Günlüğü*, Hazırlayan Hüseyin Mevsim, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Petrov, Petăr, Nauchna misiya na profesor Venelin Ganev v Yugoiztochna Trakiya [Prof. Venelin Ganev'in Güneydoğu Trakya'ya Yaptığı Bilimsel Gezi], *Voенноисторически сборник*, 5, Sofya, 1992, s. 122-128.